

Антон ШЕВЧУК

кандидат економічних наук, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, shevchukant@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1681-1153

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Вступ. Розглянуто теоретичні засади податкових ризиків та запропоновано авторський підхід до трактування їх сутності. Досліджено напрямки впливу пандемії COVID-19 на податкові надходження до Державного бюджету України та визначено фактори активізації податкових ризиків. На цій основі розроблено науково-обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення управління податковими ризиками в Україні в умовах економічної кризи.

Мета – дослідити напрямки активізації податкових ризиків в умовах пандемії COVID-19 та розробити науково-обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення управління податковими ризиками в умовах нових викликів для фіскальних органів влади.

Результати. Оцінено основні напрямки впливу пандемії COVID-19 на податкові надходження до Державного бюджету України. Доведено, що прояви економічної кризи є основними факторами активізації податкових ризиків в Україні, які спричинюють суттєві втрати доходів бюджету. Запропоновано шляхи оптимізації механізму відшкодування ПДВ та напрямки ревізії податкових пільг з метою мінімізації податкових ризиків. Окреслено механізми обов'язкової фіскалізації розрахунків малого і мікробізнесу через впровадження реєстраторів розрахункових операцій на вигідних умовах для власників бізнесу без необхідності найму додаткових працівників. Розглянуто можливості реалізації проєкту електронної митниці, як одного із елементів створення позитивного ділового клімату і мінімізації податкових ризиків.

Перспективи. Перспективними напрямками наукових робіт можуть бути дослідження психологічних, адміністративних, технологічних, політичних факторів податкових ризиків в Україні.

Ключові слова: податок, податкові ризики, доходи державного бюджету, податкові пільги, реєстратор розрахункових операцій.

Табл.: 1, бібл.: 20.

Антон ШЕВЧУК

кандидат экономических наук, Западноукраинский национальный университет,
Тернополь, Украина

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЕ НАЛОГОВЫМИ РИСКАМИ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19

Введение. Рассмотрены теоретические основы налоговых рисков и предложен авторский подход к трактовке их сущности. Исследовано направления воздействия пандемии COVID-19 на налоговые поступления в Государственный бюджет Украины и определены факторы активизации налоговых рисков. На этой основе разработаны научно-обоснованные рекомендации по совершенствованию управления налоговыми рисками в Украине в условиях экономического кризиса.

Цель – исследовать направления активизации налоговых рисков в условиях пандемии COVID-19 и разработать научно-обоснованные предложения по совершенствованию управления налоговыми рисками в условиях новых вызовов для фискальных органов власти.

Результаты. Оценены основные направления влияния пандемии COVID-19 на налоговые поступления в Государственный бюджет Украины. Доказано, что проявления экономического кризиса являются основными факторами активизации налоговых рисков в Украине, которые выражаются в существенных потерях доходов бюджета. Предложены пути оптимизации механизма возмещения НДС и направления ревизии налоговых льгот с целью минимизации налоговых рисков. Определены механизмы обязательной фискализации расчетов малого и микробизнеса путем внедрения регистраторов расчетных операций на выгодных условиях для владельцев бизнеса без необходимости найма дополнительных работников. Рассмотрены возможности реализации проекта электронной таможни, как одного из элементов создания положительного делового климата и минимизации налоговых рисков.

Перспективы. Перспективными направлениями научных работ могут быть исследования психологических, административных, технологических, политических факторов налоговых рисков в Украине.

Ключевые слова: налог, налоговые риски, доходы государственного бюджета, налоговые льготы, регистратор расчетных операций.

Anton SHEVCHUK

Ph. D., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, shevchukant@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1681-1153

PROBLEMS OF TAX RISK MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Introduction. The theoretical bases of tax risks are considered and the author's approach to interpretation of their essence is offered. The directions of the COVID-19 pandemic's impact on tax revenues to the State Budget of Ukraine have been studied and the factors of intensification of tax risks have been determined. On this basis, scientifically sound recommendations for improving the management of tax risks in Ukraine in the economic crisis.

The purpose of the article is to study the areas of intensification of tax risks in the context of the COVID-19 pandemic and the development of scientifically sound proposals for improving the management of tax risks in the face of new challenges for fiscal authorities.

Results. The main directions of the impact of the COVID-19 pandemic on tax revenues to the State Budget of Ukraine are assessed. It is proved that the manifestations of the economic crisis are the main factors of intensification of tax risks in Ukraine, which are expressed in significant losses of budget revenues. Ways to optimize the mechanism of VAT refunds and directions of audit of tax benefits in order to minimize tax risks are proposed. The mechanisms of obligatory fiscalization of micro and small business settlements through the introduction of registrars of settlement operations on favorable terms for business owners without the need to hire additional employees are outlined. Possibilities of realization of the project of electronic customs as one of elements of creation of a positive business climate and minimization of tax risks are considered.

Perspectives. Promising areas of research may be the study of psychological, administrative, technological, political factors of tax risks in Ukraine.

Keywords: tax, tax risks, state budget revenues, tax benefits, registrar of settlement operations.

JEL Classification: G-32.

Постановка проблеми. Загострення економічної кризи, спричиненої наслідками пандемії COVID-19, актуалізує питання підвищення ефективності управління податковими ризиками, адже зменшення обсягів податкових надходжень до Державного бюджету України як через звуження бази оподаткування, так і через зростання випадків ухилення оподаткування знижує спроможність держави виконувати свої функції не лише в контексті забезпечення медичної безпеки, а й економічної безпеки в цілому.

Нові виклики, які постали перед фіскальними органами держави, вимагають не лише покращення механізму адміністрування податків, а й зміни підходів до фіскального регулювання діяльності бізнесу з метою зменшення податкового та регуляторного впливу, що дало б змогу стимулювати ділову активність і уникнути збільшення кількості випадків ухилення від сплати податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці податкових ризиків присвячені праці вітчизняних вчених: В. Ві-

тлінського [1], О. Вовчак [2], В. Захожай [3], О. Перевалова [3], С. Філін [4], В. Лень [5], В. Нехай [5], Г. Мельничук [6], Я. Дзецько [6], О. Тимченка [1] та інших. Разом з тим, існуючі дослідження податкових ризиків не проводили в умовах непередбачуваного впливу пандемії COVID-19, наслідки якої для національної економіки та податкової сфери вимагають детального розгляду.

Метою статті є дослідження напрямків активізації податкових ризиків в умовах пандемії COVID-19 та розробка науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення управління податковими ризиками в умовах нових викликів для фіскальних органів влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретична полеміка визначення сутності податкових ризиків і формулювання підходів до управління ними, яка триває у фаховій економічній літературі впродовж багатьох років, породила велику кількість трактувань поняття “податковий ризик” відповідно до різних цілей наукових дослі-

джені. Розбіжності у розумінні сутності однієї із базових категорій податків зумовлює негативні наслідки для ефективності управління податковими ризиками, адже надмірна деталізація поняття призводить до значних втрат часу на аналіз причин, факторів і походження податкового ризику, а широкий підхід до осмислення цього поняття є однією із причин розпорошення управлінських зусиль на ті чи інші елементи ризику.

Відтак, в умовах загострення негативних наслідків пандемії COVID-19 для вітчизняної економіки ефективність державного управління в цілому і управління податковими ризиками зокрема, вимагає значного зменшення часу на прийняття управлінських рішень і своєчасності таких рішень. Таке завдання може бути виконане лише в тому випадку, коли буде визначено чіткий об'єкт управління – податковий ризик.

Звертаючись до наукової літератури у галузі оподаткування, зауважимо, що на сьогодні сформульовано чотири узагальнених підходи до розуміння сутності податкового ризику, а саме: за принципом суб'єктності ризику, де виокремлюють два підходи, один з яких передбачає розуміння податкового ризику з боку держави, а інший – з боку платника податків; за законодавчим принципом, де податковий ризик розглядається як подія, яка призводить до порушення податкового законодавства; за принципом бюджетних втрат, де під податковим ризиком розуміють ймовірність настання подій, пов'язаних зі зменшенням податкових надходжень до державного бюджету; за принципом фінансових втрат платника податків, де податковий ризик визначається в контексті збільшення податкового і регуляторного навантаження, що призводить до фінансових втрат платника податків.

З точки зору платника податків податковий ризик розглядає С. А. Філін, який під податковим ризиком розуміє ймовірність

втрат, пов'язаних із несприятливими змінами податкового законодавства чи помилками, допущеними при нарахуванні податкових платежів [4, с. 26]. Аналогічної думки дотримуються В. С. Лень, В. А. Нехай [5], Г. С. Мельничук, Я. Ю. Дзецько [6, с. 208], які податковий ризик трактують, як ймовірність втрат, спричинених невизначеністю і конфліктністю податкової сфери, та можливість виникнення негативних наслідків у процесі прийняття управлінських рішень щодо реалізації податкової політики підприємства. Акцентування уваги на податковому ризику підприємства, виключно з точки зору негативного впливу податкової політики, не є виправданим, адже відповідно до основних засад податкового законодавства, передбачених Податковим кодексом України, необхідно враховувати принцип стабільності, який передбачає, що зміни до будь-яких елементів податків і зборів не можуть вноситися пізніше, як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року. Тобто податкове законодавство дає змогу підприємству передбачити зміну податкових норм і адаптувати свою діяльність до нових податкових новел. Фінансові втрати, які можуть виникнути внаслідок підвищення ставки податку, що передбачено законодавством, стосуватимуться не окремо взятого підприємства, а всіх суб'єктів підприємницької діяльності, а отже, не можуть вважатися такими, що виникли спонтанно і раптово. В цьому контексті варто погодитися з думкою авторів [2; 5] щодо виникнення податкового ризику через недосконалість бухгалтерського обліку та податкового планування на підприємстві. Застосування фінансових санкцій у вигляді пені і штрафів, на наш погляд, не може вважатися подат-

ковим ризиком для підприємства, адже фінансові санкції застосовуються у випадку порушення законодавства, незнання якого не звільняє від відповідальності.

З іншого боку, ризик, відповідно до відомих словників Вебстера [7] та Ожегова [8], тлумачиться як “небезпека, можливість збитку або втрат” та “можливість небезпеки” або “дія навмання зі сподіванням на щасливий вихід”. Відтак, постає питання: чи є зміна податкового законодавства небезпекою для підприємств? Звичайно, що ні, за умови, якщо така зміна заздалегідь спланована і доведена до широкого загалу економічних суб’єктів. В цьому контексті варто звернути увагу на діяду “ризик-невизначеність” [9, с. 214], адже саме невизначеність призводить до втрат і розбалансування управління підприємством, організацією та державою.

Розглядаючи податковий ризик з точки зору держави, варто звернути увагу на нормативні документи фіскальних органів, де визначено сутність податкового ризику. Так, в Методичних рекомендаціях щодо порядку розподілу платників податку за категоріями уваги під податковим ризиком розуміють імовірність порушення податкового законодавства суб’єктами господарювання, внаслідок чого можливі втрати бюджету [11]. Подібним є визначення, подане в Методичних рекомендаціях з організації проведення перевірок підприємств, що належать до фінансово-промислових груп, інших об’єднань і великих платників податків [12]. Аналізуючи наведені вище визначення, зауважимо, що в них акцент робиться на порушенні законодавства, внаслідок чого можуть сформуватися втрати бюджету. Такий підхід є доцільними, однак, на наш погляд, неповним, адже втрати бюджету від зменшення податкових надходжень внаслідок прояву кризових явищ також є втратами, а факт зменшення надходжень

є відхиленням від запланованих доходів. Тому трактувати податковий ризик, з точки зору держави, необхідно у широкому розумінні – як імовірність зменшення податкових надходжень до бюджету внаслідок порушення законодавства та негативного впливу кризових явищ в економіці.

Окрім цього, варто зауважити, що дискусійним є питання розподілу податкового ризику на податковий ризик держави і податковий ризик платників податків, адже фінансові втрати платників податків внаслідок зміни законодавства чи підвищення регуляторного навантаження автоматично впливають на динаміку податкових надходжень до бюджету. Оскільки надмірне податкове чи регуляторне навантаження є стимулом для тіньової діяльності і ухилення від сплати податків. Тому фіскальним органам влади доцільно розглядати податковий ризик як комплексне поняття. З цих позицій варто погодитися з дослідниками Т. А. Циркуною та М. І. Мігуною, які під податковим ризиком розуміють загрозу для суб’єкта податкових відносин понести фінансові чи інші втрати, пов’язані з процесом оподаткування [10, с. 49]. Таким чином, в загальному розумінні податковий ризик – це ймовірність фінансових втрат суб’єктів податкових відносин, пов’язаних із порушенням законодавства та з кризовими явищами в економіці.

В теоретичній площині існують підходи до детальної класифікації податкових ризиків, які часто поділяють на такі, як: ризик економічної кризи, ризики планування та прогнозування податків, ризики податкової політики, ризики уникнення оподаткування, ризики порушення законодавства, ризики адміністрування, ризики збільшення податкового тягаря, ризики податкового контролю, ризики мінімізації податків, ризики карного переслідування тощо [13, с. 221]. З теоретичної точки зору, класифікація по-

даткового ризику на дрібніші ризики можливо має сенс щодо створення основи для кращого розуміння сутності поняття, однак, аналізуючи наведені в економічній літературі класифікації податкових ризиків, можна зробити висновок, що більшість класифікаційних категорій є не ризиками, а факторами чи джерелами виникнення податкового ризику. На практиці, класифікація податкових ризиків відіграє незначну роль, оскільки в будь-якому випадку наслідком впливу податкового ризику є втрати бюджету, а завданням фіскальних органів є пошук джерел ризику і мінімізація факторів ризику з метою мінімізації бюджетних втрат.

Таким чином, розглянувши теоретичні основи податкових ризиків, зауважимо, що пандемія COVID-19 стала тим фактором, який призвів до суттєвих бюджетних втрат, не пов'язаних зі зміною податкового законодавства чи його порушенням з боку платників податків. У цьому випадку активізувалися негативні фактори економічної кризи, які були спровоковані карантинними обмеженнями.

Так, в результаті пандемії COVID-19, яка призвела до карантинних обмежень, в

нашій країні суттєво скоротився обсяг ВВП за два квартали 2020 р. до -11,4% (табл. 1), в третьому кварталі ситуація дещо покращилася (приріст ВВП -3,5%), однак накопичені дисбаланси в першому півріччі мали вплив фактично на всі макроекономічні показники в четвертому кварталі 2020 р. і матимуть у 2021 р. в цілому.

Як свідчать дані табл. 1, "повзуча" девальвація курсу гривні у 2020 р. негативно позначається на індексі цін промислової продукції, оскільки в умовах залежності національної економіки від імпортних енергоносіїв, які є основою собівартості виробленої в Україні продукції, ціни на промислову продукцію зростають, а за умови обмеження на торгівлю товарами та зниження купівельної спроможності економічних агентів індекс промислової продукції (індекс виробництва) перебуває на доволі низькому рівні. Такі тенденції є одним із факторів виникнення податкових ризиків в Україні, адже, аналізуючи планові і фактичні показники податкових надходжень до державного бюджету від податку на прибуток, зазначимо, що виконання плану доходів від податку на

Таблиця 1

Динаміка деяких макроекономічних індикаторів України у 2020 р.*

	Січ.	Лют.	Бер.	Кві.	Тра.	Чер.	Лип.	Сер.	Вер.	Жов.
ВВП (темп приросту за квартал) %			-1,3			-11,4			-3,5	
Валютний курс грн/дол. США	24,1	24,6	26,4	27,2	26,8	26,7	27,3	27,5	28,0	28,3
Індекс цін (до попереднього місяця), %	0,2	-0,3	0,8	0,8	0,3	0,2	-0,6	-0,2	0,5	1,0
Індекс виробників промислової продукції, %	2,5	0,1	1,8	0,1	-0,6	-2,0	0,4	2,3	1,7	3,8
Індекс промислової продукції, %	94,9	98,5	92,3	83,8	87,8	94,4	95,8	94,7	95,6	95,0
Індекс реальної заробітної плати, %	87,3	101,4	104,8	90,4	100,8	109,5	102,6	97,2	104,3	100,5
Дефіцит Державного бюджету України, млрд грн	-15,2	-21,6	-32,7	-24,3	-48,8	-18,8	-51,2	-41,2	-81,7	-112,2
Єдиний казначейський рахунок, млрд грн	12,07	17,18	10,52	17,63	32,49	75,70	51,69	45,66	21,28	15,15
Експорт товарів, млн дол. США	3793	3614	3864	3621	3188	3041	3352	3868	3774	4209
Імпорт товарів, млн дол. США	3894	4428	4646	3345	3283	3847	4300	4277	4434	4693
Баланс товарів і послуг, млн дол. США	71	-583	-349	809	426	-293	-601	-117	-326	-26

*Складено на основі [15].

прибуток становить лише 74,55%, тоді як виконання плану сукупних доходів бюджету – 83,05% [16]. Тобто можна констатувати зниження прибутковості підприємств за десять місяців 2020 р., що призвело до невиконання плану податкових надходжень від податку на прибуток підприємств.

Не можна назвати стабільним індекс реальної заробітної плати, як бачимо з даних табл. 1, його значення були значно нижчими за 100% у січні, квітні та серпні 2020-го, що, безумовно, впливає на купівельну спроможність населення, а отже, і на кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, які є основою формування ВВП та основою для податкових надходжень. Оскільки в нашій країні 60–70% податкових надходжень припадає на податок з доходів фізичних осіб, акцизний податок та податок на додану вартість. Виконання плану податкових надходжень за ПДФО за десять місяців 2020 р. становить 84,42%, за акцизним податком на вироблені товари в Україні та ввезені товари – 86,57% та 87,53%, відповідно, ПДВ на вироблені товари в Україні з урахуванням бюджетного відшкодування – 124,25%, однак на ПДВ на ввезені товари в Україну – лише 71,4% від плану. При цьому зауважимо, що надходження від ПДВ на ввезені товари в Україну впродовж останніх десяти років становить 55–57% від сукупного обсягу надходжень від сплати ПДВ [16]. Таким чином, можна помітити парадокс, коли зменшення обсягу імпорту є негативним явищем для податкових надходжень Державного бюджету України.

Окрім цього, варто звернути увагу на низький рівень виконання плану доходів Державного бюджету України від митних надходжень, оскільки за десять місяців 2020 р. надходження від вивізного мита становить лише 51,98%, а від ввізного – 85,54% [16].

Зменшення ділової активності в цілому та збільшення видатків Державного бюджету

України на подолання наслідків пандемії COVID-19, зокрема на закупівлю медичного обладнання та фінансування доплат медичному персоналу, призвело до зростання бюджетного дефіциту, що позбавило уряд можливості використовувати державні інвестиції як драйвери економічного зростання за аналогією до розвинутих країн світу. Відсутність бюджетної підтримки розвитку промисловості та стимулювання споживчого попиту на тлі другої хвилі пандемії COVID-19 і можливого локдауну поглиблює податкові ризики, оскільки суттєво звужується база оподаткування через падіння промисловості і кінцевих споживчих витрат домашніх господарств. Крім цього, уряд передбачив підтримку малого бізнесу в умовах локдауну та карантину вихідного дня, запропонувавши грошову компенсацію фізичним-особам підприємцям у сумі 8 тис. грн, а також звільнив від оплати ЄСВ за грудень 2020 р. та січень 2021 р. [17].

Такі заходи, з одного боку, є виправданими і вимушеними в умовах пандемії COVID-19, а з іншого – поглиблюють проблеми виконання дохідної частини державного бюджету та збільшують податкові ризики.

Разом з тим, варто зазначити, що одним із факторів поглиблення податкових ризиків, які призводять до втрат Державного бюджету України, є ефективність роботи Державної податкової служби та Державної митної служби в сфері адміністрування податків і податкового контролю. Одним із факторів зниження ефективності адміністрування податків є ймовірно покривання фіскальними органами злочинних схем мінімізації сплати ПДВ до бюджету. Такі підозри висловлені у виданні “Дзеркало тижня” [18], яке наводить дані: у лютому цього року в Україні працювали близько шестисот транзитно-конвертаційних центрів, які згенерували фіктивного кредиту з ПДВ на суму близько 75 млрд грн. Тобто

факторами податкових ризиків є не лише несприятливі макроекономічні умови, але й неефективність адміністрування податків, яке пов'язане із загальною ефективністю законодавства в країні та ефективністю судової системи.

Одним із заходів щодо мінімізації податкових ризиків є ідея фіскалізації розрахункових операцій малого бізнесу через обов'язкове впровадження реєстраторів обліку розрахункових операцій. Однак через пандемію COVID-19 Верховна Рада України підтримала Проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій" [19], яким відтермінувала до 1 січня 2022 р. обов'язкове застосування РРО (ПРРО) для фізичних осіб-підприємців, що є платниками єдиного податку 2-4 груп та обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує граничного обсягу доходу, встановленого для 1 групи платників єдиного податку, крім тих, які провадять діяльність у сферах з істотними ризиками ухилення від оподаткування.

На наш погляд, фіскалізація розрахункових операцій малого бізнесу, незалежно від груп спрощеної системи оподаткування чи інших критеріїв, подрібнення великих бізнесів на дрібніші шляхом створення кількох (навіть кількох десятків) фізичних осіб-підприємців для оптимізації оподаткування, безумовно, призводить до суттєвих втрат державного бюджету.

Основною проблемою для бізнесу є не факт запровадження реєстраторів розрахункових операцій (РРО), а їх вартість, яка

є відчутною для мікробізнесу, лівову частку якого становлять самозайняті особи. Окрім цього, запровадження повного бухгалтерського обліку є також витратним для самозайнятих осіб і мікробізнесу, адже для цього необхідно наймати бухгалтера і виплачувати заробітну плату. Таким чином, як відміна РРО, так і їх запровадження в пропонуваному урядом варіанті несе податкові ризики для держави, адже запровадження бухгалтерського обліку і встановлення дороговартісного обладнання призведе до офіційного закриття бізнесу і переходу в тіньову економіку, а відтермінування чи часткова відміна застосування РРО – до недоотримання Державним бюджетом України мільярдів гривень податкових надходжень.

Зауважимо, що спрощена система оподаткування не містить суттєвого податкового навантаження на бізнес, оскільки ставки податку в розмірі 3 чи 5% від сукупного обороту є невеликим навантаженням на дохід підприємця, в якого сукупний оборот становить більше одного мільйона на рік. В цьому контексті уряду варто запропонувати ліберальний підхід до впровадження РРО та ведення бухгалтерського обліку фізичних осіб-підприємців, використовуючи як бюджетні механізми, так і інноваційні технології банківського ринку. Можна запровадити надання РРО в лізинг, або звільнити фізичну особу-підприємця від сплати ЄСВ на термін, який еквівалентний вартості РРО, зі збереженням страхового стажу. Що ж стосується бухгалтерського обліку і звітності, то доцільною є розробка спеціальних комп'ютерних програм або мобільних додатків, які на основі даних РРО будуть формувати всі бухгалтерські звіти автоматично. В такому випадку мікробізнесу не потрібно буде наймати бухгалтерів як додаткових працівників. Окрім цього, вже сьогодні на ринку банківських послуг з'явилися інноваційні рішення АТ "Ощад-

банк” та АТ КБ “Приватбанк”, які дають змогу використовувати мобільні телефони з NFC-технологією у якості реєстратора розрахункових операцій.

Таким чином, створення вигідних умов для запровадження реєстраторів розрахункових операцій в практику ведення малого і мікробізнесу дасть можливість легалізувати значну частку товарообороту та фінансових потоків, що допоможе вирішити проблеми Державного бюджету України в сфері мінімізації його дефіциту. Однак, потрібно зауважити, що якість бюджетної політики має покращитися, особливо у сфері фінансування капітальних видатків, державних інвестицій та локалізації державних закупівель з метою створення умов для розвитку національної економіки. В іншому ж випадку фіскалізація розрахунків малого бізнесу ризикує стати разовою акцією без суттєвої користі для розвитку економіки України.

В контексті оптимізації управління податковими ризиками важливим є створення Бюро фінансових розслідувань, яке має внести прозорість у систему податкового процесу, а також підвищити ефективність податкового контролю. Окрім цього, важливим елементом є оптимізація роботи української митниці через повне впровадження проєкту електронної митниці в системі розвитку концепції електронного врядування. Е-митниця має створити умови для повного електронного документообігу між декларантами і митницею з метою забезпечення швидшого оформлення товарів і митних платежів. Важливим аспектом є запровадження спеціального мобільного додатку е-митниця, який дав би змогу подавати декларації і здійснювати платежі без необхідності відвідування різних адміністративних будівель на пунктах пропуску через державний кордон. Ефективній роботі е-митниці має сприяти її адаптація до платіжних систем декларантів, що дасть

змогу інтегрувати оплату митних платежів до будь-яких банківських платіжних систем.

Мінімізація податкових ризиків неможлива без реалізації заходів щодо зниження рівня тінізації національної економіки. Серед них:

- реформування судової та правоохоронної системи задля забезпечення гарантій справедливого суду та виконання судових рішень. Реформування судової системи має особливе значення для розвитку національної економіки, адже справедливий суд повинен мінімізувати випадки ухилення від сплати податків, а також забезпечити справедливу відповідальність фіскальних органів за неефективне адміністрування податків і покривання злочинних тіньових схем;
- ухвалення Закону України “Про амністію капіталів некримінального походження”, який має створити умови для справедливого оподаткування раніше виведених капіталів з України та сприяти їх поверненню з-за кордону;
- прийняття Закону України “Про заборону діяльності на території України підприємств, які зареєстровані в офшорних зонах”. Податкові ставки в Україні за останні кілька років суттєво знизилися, а отже, вже не несуть значного податкового навантаження на бізнес, тому перереєстрація бізнесу з офшорних зон в нашу державу має стати пріоритетною метою української влади;
- зниження регуляторного навантаження на вітчизняний бізнес через зменшення кількості дозволів (наприклад, на підключення до електромереж) та перевірок, кількості звітів і довідок, що значно покращить інвестиційний клімат в Україні.

Одним із напрямків підвищення ефективності управління податковими ризиками, в тому числі в умовах пандемії COVID-19, є перегляд механізму відшкодування ПДВ

з метою недопущення відшкодування фіктивним фірмам, а також перегляд кількості і якості податкових пільг. З метою удосконалення механізму відшкодування ПДВ доцільно запровадити зворотний метод нарахування зобов'язань щодо ПДВ, який полягає в тому, що ПДВ стягується на місці споживання товару, замість місця виробництва товару. Тобто зобов'язання зі сплати ПДВ переміщуються від продавця товарів і послуг до їх користувача. Покупець не перераховує ПДВ продавцю, залишає суму вихідного ПДВ у себе і на нього переходять відповідні зобов'язання зі сплати цієї суми. При цьому зворотний механізм повністю знімає проблему відшкодування ПДВ, оскільки в експортера одразу залишається той вихідний ПДВ, який за традиційною системою є підставою для відшкодування. Отже, додаткової операції відшкодування як такої вже непотрібно, а відповідно, і фіктивне відшкодування стає неможливим [20, с. 161–162].

Що ж стосується податкових пільг, то, на наш погляд, їх доцільно надавати виключно для підприємств, які займаються виробництвом товарів з доданою вартістю, впроваджують інновації у виробництво та здійснюють капітальні інвестиції. Для тих підприємств, які займаються видобутком сировини та вирощуванням зерна і експортом за кордон, податкові пільги не варто застосовувати, оскільки це не сприяє збільшенню доходів Державного бюджету України. Тому доцільним є впровадження інноваційної, інвестиційної та технологічної податкової пільги, як інструмента стимулювання економічного зростання, особливо це стосується стратапів. Відміна податкових пільг, які стимулюють експорт сировини, стане одним із найважливіших заходів, який дасть змогу збільшити податкові надходження до Державного бюджету України та зменшити податкові ризики.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що податковий ризик в

загальному розумінні потрібно трактувати як імовірність фінансових втрат суб'єктів податкових відносин, пов'язаних із порушенням законодавства, та як наслідок кризових явищ в економіці. При цьому потрібно зауважити, що порушення податкового законодавства відбувається не лише з боку платників податків, а й з боку держави в особі фіскальних органів. Щодо кризових явищ в економіці, то вони, безумовно, є головним фактором податкових ризиків, що переконливо довела пандемія COVID-19.

Зниження податкових надходжень до Державного бюджету України в період пандемії COVID-19 вимагає оптимізації не лише державної податкової політики, а й макроекономічної. Особливо це стосується оптимізації фіскального регулювання діяльності малого бізнесу через реалізацію гнучкої політики в сфері фіскалізації розрахунків через створення пільгових умов для обов'язкового запровадження реєстраторів розрахункових операцій. Окрім цього, важливим є удосконалення механізму відшкодування ПДВ; ревізія податкових пільг та запровадження інноваційної, інвестиційної та технологічної пільги, для стимулювання економічного зростання; впровадження електронної митниці; амністія капіталів, отриманих некримінальним шляхом тощо. Однак найважливішим заходом щодо мінімізації податкових ризиків має стати судова реформа, яка повинна забезпечити дотримання законодавства як платниками податків, так і фіскальною адміністрацією, а також важливим є підвищення відповідальності за порушення податкового законодавства для платників податків і за корупцію для працівників фіскальних органів.

Перспективними напрямками наукових робіт у цьому контексті можуть бути дослідження психологічних, адміністративних, технологічних, політичних факторів податкових ризиків в Україні.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Тимченко О.М. Джерела і види податкових ризиків, їх взаємозв'язок. *Фінанси України*. 2007. № 3. С. 132–139.
2. Вовчак О. Д. Податкові ризики у системі управління економічною безпекою. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 41–47.
3. Захожай В. Б., Перевалова О.М. Податкові ризики в системі державного управління. *Наукові записки. Економіка*. 2009. Вип. 11. С. 32–39.
4. Филін С.А. Финансовый риск и его составляющие для обеспечения процесса оценки и эффективного управления финансовыми рисками при принятии финансовых управленческих решений. *Финансы и кредит*. 2002. № 3. С. 21–31.
5. Лень В. С., Нехай В. А. Політика бухгалтерського обліку в бюджетних установах: зміст та структура. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки*. Чернігів : ЧНТУ, 2014. № 4 (76). С. 289–301.
6. Мельничук Г. С., Дзецько Я. Ю. Податкові ризики та їх вплив на стан економічної безпеки підприємства. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. 2017. Випуск 15. С. 206–210.
7. Dictionary by Merriam-Webster. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>.
8. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 4-е изд. Москва : А ТЕМП, 2006. 944 с.
9. *Економічна енциклопедія / відп. ред. С. В. Мочерний*. Т. 3. Київ : Видавничий центр "Академія". 2002. 952 с.
10. Цыркунова Т. А., Мигунова М. И. Налоговые риски: сущность и классификация. *Финансы и кредит*. 2005. № 33. С. 48–53.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розподілу платників податків за категоріями уваги. *Наказ ДПА України № 373 від 30.06.2006 р.* URL : <http://www.search.igazakon.ua/doc2.nsf/link1/GDPI7866.html>.
12. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації проведення перевірок підприємств, що входять до складу фінансово-промислових груп, інших об'єднань і великих платників податків. *Наказ ДПА України № 432 від 16.07.2007 р.* URL : <http://www.search.igazakon.ua/doc2.nsf/link1/GDPI8621.html>.
13. Левченко Н. М., Песеукова А. В. Систематизація методологічних основ моніторингу податкових ризиків в системі податкового ризику. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 4. С. 219–226.
14. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <https://bank.gov.ua/>.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
17. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>.
18. Самаєва Ю. Податок на додану вартість. *Дзеркало тижня*, 28 квітня 2020 р. URL : <https://dt.ua/internal/podatok-na-dodanu-zhadibnist-346061.html>.
19. Проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо лібералізації застосування реєстраторів розрахункових операцій платниками єдиного податку та скасування механізму компенсації покупцям (споживачам) за скаргами щодо порушення встановленого порядку проведення розрахункових операцій частини суми застосованих штрафних санкцій". URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70557.
20. Мельник М. В. Бюджетна та податкова система як складові єдиної концепції макроекономічного регулювання. *Фінансова система України : збірник наукових праць*. Острог : Видво Національного університету "Острозька академія", 2008. Випуск 10. Ч. 1. С. 157–164.

References

1. Vitlinskyi, V. V., Tymchenko, O. M. (2007). *Dzherela i vydy podatkovykh ryzykiv, yikh vzaiemozviazok [Sources and types of tax risks, their relationship]. Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine, 3, 132–139 [in Ukrainian].*
2. Vovchak, O. D. (2008). *Podatkovi ryzyky u systemi upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu [Tax risks in the economic security management system]. Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine, 11, 41–47 [in Ukrainian].*
3. Zakhozhai, V. B., Perevalova, O. M. (2009). *Podatkovi ryzyky v systemi derzhavnoho upravlinnia [Tax risks in the public administration system.]. Naukovi zapysky. Ekonomika – Proceedings. Economics, 11, 32–39 [in Ukrainian].*
4. Filin, S. A. (2002). *Finansovyi risk i ego sostavlyayushchiye dlya obespecheniya protsessa otsenki i effektivnogo upravleniya finansovymi riskami pri prinyatii finansovykh upravlencheskikh resheniy [Financial risk and its components to ensure the assessment process and effective management of financial risks when making financial management decisions]. Finansy i kredit – Finance and Credit, 3, 21–31 [in Ukrainian].*
5. Len, V. S., Nekhai, V. A. (2014). *Polityka bukhhalterskoho obliku v biudzhethnykh ustanovakh: zmist ta struktura [Accounting policy in budgetary institutions: content and structure]. Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Chernihiv State Technological University. Economic Sciences, 4 (76), 289–301 [in Ukrainian].*
6. Melnychuk, H. S., Dzetsko, Ya. Iu. (2017). *Podatkovi ryzyky ta yikh vplyv na stan ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Tax risks and their impact on the state of economic security of the enterprise]. Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho – Mykolayiv National University named after Sukhomlinsky, 15, C. 206–210 [in Ukrainian].*
7. *Dictionary by Merriam-Webster. Available at: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dictionary>.*
8. Ozhegov, S. Y. Shvedova, N. Yu. (2006). *Tolkovyi slovar russkoho yazyka [Explanatory dictionary of the Russian language]. Moscow: TEMP [in Russian].*
9. Mochernyi, S. V. (2002). *Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr “Akademiia”. (Vol. 3). [in Ukrainian].*
10. Tsyrukunova, T. A., Migunova, M. I. (2005). *Nalogovyye riski: sushchnost i klassifikatsiya [Tax risks: nature and classification]. Finansy i kredit – Finance and credit, 33, 48–53 [in Russian].*
11. *Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo poriadku rozpodilu platnykiv podatkov po katehoriakh uvahy. Nakaz DPA Ukrainy № 373 vid 30.06.2006 r. [About the statement of Methodical recommendations concerning the order of distribution of taxpayers on categories of attention. Order of the STA of Ukraine]. (2006, June, 30). Available at: <http://www.search.ligazakon.ua/doc2.nsf/link1/GDPI7866.html>.*
12. *Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii z orhanizatsii provedennia perevirok pidpriemstv, shcho vkhodiat do skladu finansovopromyslovykh hrup, inshykh obiednan i velykykh platnykiv podatkov. Nakaz DPA Ukrainy № 432 vid 16.07.2007 r. [About the statement of Methodical recommendations on the organization of carrying out of inspections of the enterprises which are a part of financial and industrial groups, other associations and large taxpayers. Order of the STA of Ukraine]. (2007, July, 16). Available at: <http://www.search.ligazakon.ua/doc2.nsf/link1/GDPI8621.html>.*
13. Levchenko, N. M., Peseukova, A. V. (2015). *Systematyzatsiia metodolohichnykh osnov monitorynhu podatkovykh ryzykiv v systemi podatkovoho ryzyk [Systematization of methodological bases of tax risk monitoring in the tax risk system]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Economic Development, 4, 219–226 [in Ukrainian].*
14. *Ofitsiyniy sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/>.*

15. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

16. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy [Official site of the State Treasury Service of Ukraine]. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.

17. Ofitsiynyi sait Kabinety Ministriv Ukrainy [Official site of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/>.

18. Samaieva, Yu. (2020). Podatok na dodanu zhadibnist [Greed Tax]. Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the Week. Available at: https://dt.ua/internal/podatok-na-dodanu-zhadibnist-346061_.html.

19. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo liberalizatsii zastosuvannya reiestratoriv rozrakhunkovykh operatsii platnykamy yedynoho podatku ta skasuvannya mekhanizmu kompensatsii pokuptsiam (spozhyvacham) za skarhamy shchodo porushennia vstanovlenoho poriadku provedennia rozrakhunkovykh operatsii chastyny sumy zastosovanykh shtrafnykh sanktsii. Proekt Zakonu Ukrainy [About modification of the Tax code of Ukraine and other laws of Ukraine concerning liberalization of application of registrars of settlement operations by payers of the uniform tax and cancellation of the mechanism of compensation to buyers (consumers) on complaints concerning infringement of the established procedure of carrying out settlement operations of a part of the sum. Draft Law of Ukraine]. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70557.

20. Melnyk, M. V. Biudzhetna ta podatkova systema yak skladovi yedynoi kontseptsii makroekonomichnoho rehulivannia [Budget and tax system as components of a single concept of macroeconomic regulation]. Finansova systema Ukrainy – Financial System of Ukraine. Ostroh: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, 10, 157–164 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.12.2020.